

Baryasyon sa Wika at Pagsasalin: Isang Aplikasyon sa *The Monkey and the Tortoise* ni Jose Rizal

*Variation in Language and Translation:
An Application to the Translations of Rizal's
"The Monkey and the Tortoise"*

EILENE ANTOINETTE G. NARVAEZ
University of the Philippines-Diliman
egnarvaez@up.edu.ph

ABSTRAK

Sa pagsasalin, ang isang salita ay maaaring isalin sa maraming iba-ibang paraan—mula simpleng pagtutumbas mulang SL tungong TL, pagpaparaprase, o kaya'y reispeling lang at pagkakaiba sa representasyong ortograpiko. Samantala, ang isang orihinal na kuwento ay maaaring magkaroon ng iba-ibang bersiyon din ng pagsasalin—isang pinakamalapit sa orihinal, “malapit” dahil napakahirap ang pagkakaroon ng tapat na tapat na salin lalo kung magkaibang-magkaiba ang estruktura ng wika ng Simulaang Lengguwahe (SL) at ng Tunguhing Lengguwahe (TL), gaya ng Ingles sa Filipino, at isang halaw o ang tinatawag na “malayang salin” na maaaring may hawig sa orihinal ngunit malayo na sa orihinal ang itinakbo ng kuwento at napasukan na ng ibang konteksto sa TL. Ang baryasyong nagaganap sa pagsasalin gayundin sa pagpili ng katumbas mula sa SL at TL ang layuning ipaliwanag sa pag-aaral na ito. At sa pamamagitan ng pagsusuri sa ilang piling salin sa Tagalog ng *The Monkey and the Tortoise* na orihinal ni Jose Rizal, ipakikita ang naganap na baryasyon sa pagsasalin sa wikang Tagalog na ginawa ng iba't ibang tagasalin.

ABSTRACT

In translation, a word can be translated in different ways—it can be by finding a simple equivalent from SL to TL, paraphrasing, or simply spelling it out based on Filipino orthography. On the other hand, an original story may have different versions of the translations—one closer to the original, “closer” because it is difficult to find a direct translation especially when the structure of the Source Language (SL) and the Target Language (TL) is so varied, as in English to Filipino, and also the adaptation or the so-called “free translation” may have been far from the original and has other context from

(continued on next page)

Panimula

Minsang naging problema ang salin sa Filipino ng curriculum vitae dahil sa pag-uusisa ng isang propesor. Nang tingnan sa *UP Diksiyonaryong Filipino* (2010), wala itong katumbas sa Filipino at sa halip ay binigyan ng pakahulugang “nakasulat na maikling buod ng búhay o karanasan ng isang tao.” Ibig sabihin, ginagamit na ito ng marami nang walang pagbabago at kung minsan ay dinadaglat pang CV. Iminungkahing gamitin na lamang ito sa halip na isalin sa Filipino. Ngunit ayon sa propesor, isinalin na niya sa Filipino ang buong detalye ukol sa kaniyang sarili kaya naisip niyang kinakailangang gumamit din siya ng pamagat nito sa Filipino at ipakikilala niya sa buong akademyang kaniyang kinabibilangan upang maipalaganap. Kabilang sa mga naisa-Filipino na niya ang batayang impormasyon ukol sa sarili, kasaysayan ng pag-aaral, karanasan sa trabaho, dinaluhang mga seminar, publikasyon, at iba pang kaugnay na propesyonal na gawain. Matagal nang tinatanggap bilang teknikal¹ na termino sa Human Resource Development (HRD) ang curriculum vitae ngunit sa pagkakatanong isinalin na sa Filipino ang nilalaman, lokihal lang din ang katwirang hanapan ito ng katumbas sa Filipino. At ito ang isang malaking hámon sa isang tagasalin, kung paanong maitatawid mula sa Simulaang Lengguwahe (SL) tungo sa Tunguhing Lengguwahe (TL) ang isang salita. Isang nailatag na posibilidad ang reispeling nito tungong “kurikulum vitye” na ginagawa naman noon pa sa maraming salitang hiram na mahirap tumbasan sa Filipino, ngunit magiging eksperimental pa ito hanggang sa matanggap at masanay ang lahat sa itsura ng salita. Tinatanggap naman na ang

(continued from previous page)

the TL. The variations that occurs in translation as well as in choosing equivalents from SL and TL is the purpose of this study. And by examining a few selected Tagalog translations of *The Monkey and the Tortoise* originally by Jose Rizal, the resulting translations of the Tagalog language by different translators has been demonstrated.

KEYWORDS

pagsasalin (*translation*), kuwentong pambata (*story for children*), baryasyon ng wika (*language variation*), Rizal, Hallidayan Model

salitang “kurikulum” sa larang ng edukasyon. Ngunit dahil hindi pa sanay ang marami, baka hindi maging komportableng maging “vitey” ang “vitae” at sa halip ay maging katawa-tawa para sa isang pormal na dokumento. Bukod sa curriculum vitae, ginagamit din sa HRD ang salitang “biodata” at “résumé” na halinhinang halinhinan ding ginagamit upang tukuyin ang listahan ng mahahalagang impormasyon ukol sa sarili at kasaysayang propesyonal. Ngunit gaya ng curriculum vitae, pinananatili rin sa orihinal na anyo o ispelang ang mga salitang ito kapag ginamit. At wala sa anumang sinangguning diksyonaryo ang gumamit ng báyodéyta o résuméy.

Sa online *Oxford Dictionary*, tumutukoy ang curriculum vitae sa isang maikling kasaysayan ng edukasyon, kuwalipikasyon, at nakaraang trabaho ng isang tao na karaniwang inilalakip sa aplikasyon sa trabaho. Salitang Latin ito na may literal na kahulugang “pinagdaanan [curriculum: *course*] sa buhay [vitae: *life*].” Inililista dito ang mga kasanayan at iba pang personal na detalye hinggil sa lugar at petsa ng kapanganakan, pangalan ng mga magulang bagaman hindi lahat ay naglalagay nito, mga paaralang pinasukan mulang pagkabata hanggang sa pinakahuling pinag-aralan, mga pinaglingkurang institusyon at organisasyon, karanasan sa trabaho, at iba pa. Kung may asawa na ang isang tao, kung minsan ay inilalagay rin ang pangalan ng asawa at mga anak.

Samantala, nang tiningnan ang kahulugan ng “résumé,” [mula sa salitang French na *résumer* na nangangahulugang buod] halos pareho ito ng curriculum vitae ngunit mas nakatuon lamang sa propesyonal na aspekto ng búhay ng isang tao kasama ang kuwalipikasyon niya na magagamit sa aplikasyon sa trabaho. Bagaman madalas ay ipinantutukoy rin ito sa curriculum vitae. Ang “biodata” naman sa kabilang dako ay naglalaman ng mas personal na mga impormasyon ukol sa isang tao gaya kapanganakan, relihiyon, kasarian, pagkamamamayan, tirahan, estadong marital, at katulad, na sinusundan ng kronolohikong detalye ng edukasyon at kasaysayan sa trabaho. Ngunit, itinatawag din ito sa parehong CV at résumé. Samakatwid, CV man o résumé ay maaaring tawaging biodata (mula sa *bio* [maikling

biographical na nangangahulugang “ukol sa búhay”] at *data* [anyong pangmaramihan ng *datum* na nangangahulugang “impormasyon”].

Ano ang pagkakaiba ng mga ito kung gayon? Kung sa nilalaman, parehong nagdedetalye sa personal at propesyonal na impormasyon ukol sa isang tao. Kung sa haba, mas mahaba ang curriculum vitae dahil kompleto ang detalye na inilalagay rito kompara sa résumé na mas nakatutok sa kuwalipikasyon ng isang tao sa isang espesipikong trabaho gaya ng mga kasanayan, buod ng naging trabaho at natapos na edukasyon, at kung minsa’y may paglalahad ng kalakasan at iba pang kasanayang natatangi na mapakikinabangan sa inaaplayang trabaho. Mas maikli pa ang biodata at mas maraming impormasyong personal bagaman gaya ng nabanggit, ipinantutukoy na rin ito sa parehong résumé at CV, na mas heneriko at madaling maunawaan.

Sa kabilang banda, Latin ang curriculum vitae, French ang résumé, at Ingles ang biodata. Kaya, makatwiran nga bang hanapan ito ng katumbas sa Filipino?

Matapos saliksikin ang pagkakaiba ng tatlong salita, iminungkahi ng propesor ang “Kaligirang Propesyonal” bilang pagsasalin at ito na ang kaniyang preperensiyang salin. Bagaman masyadong magiging heneriko o pangkalahatan ang pagsasaling ito para tukuyin hindi lamang ang CV kundi pati na rin sa résumé at biodata na may pagkakaiba sa haba at nilalamán, maaaring pagsimulan iyon. Lisang tawag na lamang para sa CV, biodata, at résumé dahil may kaunting pagkakaiba man, lahat ay naglalaman ng impormasyon ukol sa propesyonal na pag-unlad ng isang tao at ginagawa ang dokumentong ito dahil sa layunin ng aplikasyon sa trabaho. At iyon ang preperensiya ng propesor sa pagsasalin dahil malinaw sa kaniya na ang layunin niya ay maipalaganap iyon sa wikang Filipino. Pero kung tatanggapin iyon ng kaniyang pagbibigyan o pagpapasahan ng dokumentong iyon, maaari iyong pag-aralan, bilang bahagi ng pagtatása sa praktikalidad ng paggamit ng bagong salita kompara sa nakasanayan ng lahat. At maaaring magkaroon ng iba pang pagsasalin bukod doon sa mga susunod pang magtatangkang isalin iyon sa Filipino.

Mula sa ganitong engkuwentro sa pagsasalin, may batayang proseso nang mailalarawan batay sa naganap na pagsasaliksik sa posibleng salin: Una, may pagtukoy sa Simulaang Lengguwahe (SL) at Tunguhing Lengguwage (TL)² na ang pinag-uusapang salita ay hango mula sa wikang Ingles (bagaman ang pinakaetimolohiya ay mula sa Latin) na siyang SL na hahanapan ng katumbas sa wikang Filipino na siya namang TL; ikalawa, sisikaping makahanap ng salitang katumbas ng SL mula sa TL na maaaring mangahulugang “pinagdaanang búhay” na literal na kahulugan ng curriculum vitae ngunit masyadong heneriko at hindi malinaw sa nilalaman ng dokumento lalo pa nang ikompara sa mga salitang hindi rin nalalayo ang kahulugan sa resume at biodata; ikatlo, sa pagkakataong tila mahirap hanapan ng tapat na katumbas sa TL ang SL, gagawa ng pananaliksik sa kontekstuwal na kahulugan ng salita at doon na nga lumitaw ang Kaligirang Propesyonal na kung isasalin naman pabalik sa Ingles ay magiging “Professional Background” na kung iisipin ay iyon naman talaga ang nilalaman ng isang CV; sa huli, ang pinakamagiging konsiderasyon pa rin ay ang pagtukoy sa layunin ng pagsasalin upang mapagpasiyahan ang pinal na dapat isaalang-alang sa pagtutumbas. Dahil malinaw sa propesor ang layunin niyang magamit ang Filipino kahit na sa isang teknikal na dokumentong tulad ng CV, pipiliin niya ang huli kaysa gamitin ang orihinal na curriculum vitae. Siya pa rin ang magpapasiya bilang siyang gagamit ng salita. Preperensiya pa rin siya ang mamamayani batay sa kaniyang sariling konteksto.

Samakatwid, ang pipiliing katumbas ay maaaring mag-iba-iba batay sa ikaapat na prosesong tinukoy sa itaas. Ang posibilidad na ituring ang curriculum vitae, biodata, o résumé bilang teknikal na salitang pang-Human Resource Development (HRD) at panatilihin ang anyo ng salita sa halip na hanapan ito ng katumbas ay magdedepende sa layunin ng pagsasalin at ang sitwasyon na paggamitan ng pantumbas. Sa puntong ito, nagkakaroon ng baryasyon sa wika na makikita sa baryasyon ng iba-ibang paraan ng pagsasalin sa iisang teksto o dokumento. Iba-iba ang trato sa bawat salita sa magkakaibang wika at ang pagpili ng pantumbas sa isang salita tungo sa isa pang wika ay naiimpluwensiyahan ng layunin ng pagpapakahulugan sa espesipikong sitwasyon at kontekstong

kultural. Mas palalalimin ang pagpapaliwanag sa pangyayaring ito sa penomenon sa gamit ng wika sang-ayon sa Hallidayan Model.

Layunin ng Pag-aaral

Sa pangkalahatan, layunin ng pag-aaral na ito na matukoy ang baryasyong nagaganap sa wika sa proseso ng pagsasalin. Sa espesipiko, layunin nito na:

1. Matalakay ang iba-ibang depinisyon ng pagsasalin upang makita ang nagaganap na baryasyon sa wika sa proseso ng pagsasalin;
2. Matalakay ang iba't ibang antas ng baryasyon sa salita at pagpapakahulugan;
3. Matalakay ang Hallidayan Model ng wika para mas matukoy ang mas malinaw na dahilan ng nagaganap na baryasyon sa wika;
4. Masuri ang isang akdang salin (Pinili ang *The Monkey and the Tortoise* ni Jose Rizal) gamit ang mga natalakay na salik na dahilan ng baryasyon sa wika bilang aplikasyon.

Ang Halaga ni Rizal at ng kaniyang *The Monkey and the Tortoise*

Ang pagpili sa mga salin sa Tagalog ng akdang *The Monkey and the Tortoise* ni José Rizal ay may praktikal na dahilan para sa papel na ito, dahil una ay maikli at maaaring matalakay nang ganap ang nais na ipaliwanag hinggil sa proseso ng pagsasalin. At ikalawa, isa itong akdang bukod sa nagkaroon na ng maraming pagsasalin sa iba-ibang wika sa Filipinas gaya ng bersiyong Pampango, Tinguian, Bagobo, at Bisaya, ayon sa pag-aaral ni Dean Fansler (1921) ay marami itong bersiyong Tagalog na siyang susuriin at gagawan ng paghahambing sa papel na ito. Samantala, dahil panimula lamang ang pag-aaral na ito, maaaring magkaroon ng isa pang pag-aaral hinggil sa paghahambing sa iba't ibang bersiyon ng iba't ibang nabanggit na pangkatin upang tingnan naman ang naging kultural na pagsasalin ng akdang ito ni Rizal. Ikatlo, hindi matatawaran ang ambag ni Rizal sa gawain ng pagsasalin sa bansa. Ang kaniyang salin sa Tagalog ng limang kuwento ni Andersen—ang “Ang Punu ng Pino” (The Fir Tree), “Si Gahinlalaki” (Thumbelina), “Ang Pangit na Sisiu ng Pato,” (The Ugly Duckling), “Ang Sugu” (The Angel), at “Ang Batang Babaing Mai Dalang Sakafuego” (The Little Match Girl) ay ang naging simula rin ng pagsasalin ng mga akdang pambata sa Tagalog at dito nakita ng maraming iskolar ang pagpapahalaga ni Rizal sa panitikang pambata bilang tagahubog ng halagahan (values) at kaisipan ng kabataan. Ang nabanggit na salin na ito ni Rizal ng kuwentong Andersen ay kaniyang ginawa para sa kaniyang mga pamangkin na anak ng kaniyang kapatid na si Narcisa, ipinadala niya mulang Berlin tungong Filipinas noong 1886 bilang regalong pamasko ay may dedikasyong nagsasaad na wala siyang ibang adhika kundi “ang ikagagaling ninio” sa pamamagitan ng mga angkop na babasahing hahasa sa kanilang kaisipan. (Almario 2010: 78). Gayundin naman ang layunin ni Rizal sa pagkasulat niya ng mahahalagang akdang *Noli* at *Fili*—para sa ikagagaling ng lipunang Filipinas.

Bilang isang malaking katunayan sa halaga ni José Rizal sa kasaysayan ng Panitikang Pambata sa Filipinas, ginugunita tuwing ikalawang Martes ng bawat Hulyo, ang Pambansang Araw ng Aklat Pambata (National Children's Book Day) mula noong taóng 1984 sa bisa ng Proklasyon Blg. 2365, s. 1984 na nilagdaan ni dáting Pangulong Ferdinand E. Marcos. Ang petsa ay kinuha sa buwan kung kailan nalathala ang isinulat ni José Rizal na “Two Eastern Fables” sa *Trubner's Oriental Record* (A journal of devoted to the literature of the East) sa London. Naglalaman ito ng dalawang pábuláng Silanganin na ipinagkompara ni Rizal sa isa't isa—ang “The Monkey and the Tortoise” ng mga Tagalog at isa pang ayon kay Rizal ay kahawig na pábulá mula sa Japan. Ito ang sinasabing kauna-unahang pagkakataon na nalathala ang isang kuwentong pambata sa Filipinas. (Almario 2010: 77;) At upang gunitain ito sa kauna-unahang pagkakataon ay inilabas ng Children's Communication Center (CCC) ang aklat na *Rizaliana for Children: Illustrations and Folk Tales by Rizal* (1984) na saliksik ni Alfredo Navarro Salanga kung saan niya pinatunayan ang marubdob na hilig ni Rizal sa panitikang pambata. Si Rizal ang nagpasimula ng popularisasyon ng kuwentong pambatang Tagalog dahil sa kaniyang muling

pagsasalaysay ng mga kuwentong-bayan tulad ng “Mariang Makiling” at ng “The Monkey and the Turtle.” (Ocampo 2003). Ngunit sa dalawa, ang pinakanagingbukambibig ng marami ay ang ikalawa, pinamagatang “Ang buhay ni pagóng at ni matsíng” sa wikang Tagalog. Ngunit bago nalathala ito sa salin sa Ingles ni Rizal, ito ay kaniyang isinalaysay sa wikang Español nang may kasamang iginuhit niyang mga ilustrasyong may 34 na imahen ng bawat eksena sa isang album na pagmamay-ari Paz Pardo de Tavera, kapatid nina Trinidad at Felix Pardo de Tavera. (Salanga 1984: 10) Nireprodyus ang ilustrasyong ito sa inilabas na salin sa Tagalog ng Kagawaran ng Pagtuturo noong 1960, ng *Rizaliana for Children* noong 1984, at may-kulay na edisyon na inilabas ng Tahanan Books for Young Children noong 2003.

Ang pagiging laganap ng kuwento ng “pagong at matsing” ay pinatunayan ng saliksik ni Dean S. Fansler (1921) sa kaniyang aklat na *Filipino Popular Tales* at nakapagtala siya ng iba-ibang bersiyon nito sa iba-ibang pangkatina sa Filipinas na bukod sa bersiyon ni Rizal ay naitala niya ang sumusunod: dalawang bersiyon mula sa Pampanga na nagpasalin-salin sa bibig ng iba-ibang tao, isang bersiyon mula sa Batangas, isang bersiyon mula sa Bagobo, Bisaya, at Tinguian. (Fansler 1921: 366-374) Itinala ni Fansler ang mga bersiyon batay sa salaysay ng kaniyang mga impormant, lahat ay nakasulat sa wikang Ingles. Ito rin ang pangunahing sanggunian ni Damiana L. Eugenio (2001) sa kaniyang tinipong kuwentong-bayan.

Samantala, ang bersiyon ni Rizal ang higit na naging popular sa lahat ang nagkaroon ng iba-ibang salin sa wikang Tagalog. Una ay ang salin ni Federico B. Sebastian (1943) na nakapaloob sa kaniyang buong salin sa Tagalog ng artikulong “Two Eastern Fables” (Dalawang Pábuláng Silanganín) na isa sa mga pábuláng binanggit ni Rizal ay ang “Ang Buhay ni Pagóng at Matsíng.” Ikalawa, ay bersiyong inihanda ni Josefina L. Santos (1960) para sa Kagawaran ng Pagtuturo, na direktang salin sa Tagalog ng bersiyong may tatumpu’t apat (34) na ilustrasyong ginawa ni Rizal sa album ni Paz na tumatapat sa bersiyong isinulat ni Rizal sa wikang Español. Ikatlo ay ang saling inilabas ng Adarna House na ibinatay din sa bersiyong Hulyo 1889 ni Rizal, at ayon sa kanila ay isa sa pinakaunang aklat ng publishing house na ito ay nananatiling pinakamabili hanggang sa kasalukuyan (Almario 2010: 66).

Samakatwid, sa dami ng salin sa wikang Tagalog ng iba-ibang tagasalin, mula sa bersiyong Español mula sa album ni Paz Pardo de Tavera at bersiyong Ingles ni Rizal na lumabas sa *Trubner’s Oriental Record*, may pagkakapareho o pagkakaibaba ang mga ito? Dito titingnan ang baryasyong naganap sa pagsasalin ng akdang ito.

Proseso ng Pagsasalin

Sa pagbubuo ng sa iba’t ibang depinisyon ng pagsasalin mula sa iba’t ibang dalubhasa sa wika sinasabing ang pagsasalin ay: [1] Paghahanap ng pinakamalapit at natural na katumbas na mensahe mula sa Simulaang Lengguwahe (SL) tungong Tunguhing Lengguwahe (TL) (Nida 1964, ngunit mababasa sa *Patnubay sa Pagsasalin*, 2003: 20), una’y sa kahulugan at ikalawa’y sa estilo; [2] maaaring maisagawa ang pagsasalin sa pamamagitan ng pagtutumbas sa kaisipan na nasa pahayag na pasalita o berbal (Savory 1968, ngunit mababasa sa *Patnubay sa Pagsasalin*, 2003: 20); [3] isang pagsasanay ang pagsasalin na nagtatangkang palitan ang isang nakasulat na mensahe mula sa isang wika tungo sa parehong mensahe sa isa pang wika (Newmark 1988, ngunit mababasa sa *Patnubay sa Pagsasalin*, 2003: 20); [4] isang paglikha ng isang teksto sa tumatanggap na wika ang pagsasalin na nagpapahayag ng parehong mensahe tulad ng sa orihinal o pinagmulan ngunit gumagamit ng tuntuning gramatikal at pagpipiliang mga salita mula sa tumatanggap na wika (Larson 1984, ngunit mababasa sa *Patnubay sa Pagsasalin*, 2003: 21). Samakatwid, nagkakaisa ang lahat ng teorista sa idea na ang pagsasalin ay isang proseso (gayundin ang produkto) ng paghahatid ng mensahe mula sa isang wika tungo sa isa para sa layunin ng pagpapahayag ng kaisipan sa wikang mauunawaan ng tumatanggap na wika. Isa itong prosesong komunikatibo na nagaganap sa loob ng isang kontekstong panlipunan. (Hatim at Mason 1990 ngunit mababasa sa *Patnubay sa Pagsasalin*, 2003: 21). At malinaw na may dalawang wikang kasangkot sa proseso—ang Simulaang Lengguwahe (SL) at Tunguhing Lengguwahe (TL), na kinakailangang alam pareho ng gumagawa ng pagsasalin. Samantala, sa proseso’y may nagaganap

na pagtutumbasan at pagpapalit ng mensahe, at upang magawa ito’y may sinusunod na tuntuning panggramatika at estilo, habang isinasaalang-alang ang kontekstong panlipunan.

Sa kabilang banda, mahalaga rin ang tagasalin sa proseso ng pagsasalin (Baker 1992: 9), may tungkulin siyang maihatid ang kabuuang kahulugan sa isang wika at mai-decode ang mga yunit at estruktura na nagtataglay ng kahulugan. Ang “decoding” ay magsisimula sa pinakamaliit na yunit (salita) na inaasahang may indibidwal na kahulugan (bagaman ang kahulugan ay taglay rin ng mas maliliit na yunit kaysa salita na maaaring mas komplikado pa kaysa nag-iisang salita) at sa pamamagitan ng iba’t ibang estruktura at pamamaraan sa wika. Ilang halimbawang paraan ng pagsasalin sa isang salita ay ang sumusunod: [1] Parapraxe; [2] Representasyong Ortograpiko; at [3] Paggamit ng morpema.

Sa parapraxe, kung tutumbasan halimbawa ang salitang “beautiful” ng Ingles tungong Filipino, maaaring gamitin ang “maganda” o dili kaya’y “may angking ganda” o maaari ding sabihing “hindi pangit.” Sa ibang wika na ginagamit na rin ngayon sa Filipino, maaari ding sabihing “guwapa” (hango sa Español) o “magayon,” bagaman mas sa tao ito ginagamit. Sa proseso ng pagpaparapraxe, gumagamit ng iba-ibang paraan upang sabihin ang isang salita na naaayon sa pinakaangkop na gamit. Sa representasyong ortograpiko naman, nagkakaiba lamang ng paraan ng pagsulat na pagpapahayag para sa isang salita na iisa ang kahulugan. Halimbawa, kung “bahay” sa Tagalog ang katumbas ng “house” ng Ingles, “vahay” naman ito sa Ivatan, “balay” sa Sebwano at Ilokano, at “bale” sa Kapampagan. O kahit ang “beautiful” kung minsan ay ginagawang “byutipul” na iniirepela lamang sa pamamaraan ng ortograpiyang Filipino. Nagbabago ang representasyong ortograpiko ngunit walang nababago sa kahulugan. Samantala, malaking ambag ang morpema sa paglikha ng mga salita. Sa pamamagitan lamang ng pagkakabit ng morpema sa salitang-ugat, maaari nang magbago ang kahulugan nito. Halimbawa, sa salitang “likha,” para gawing pang-uri, maaaring lagyan ng unlaping ma- at -in (gaya sa “malikhain”) o kaya’y mapang- (gaya sa “mapanglikha” na naging “mapanlikha” dahil sa pagbabagong morpoponemiko) na nangangahulugang “may kakayahang lumikha o palaisip; punô ng imahinasyon.” Para gawing pangngalan, maaaring lagyan ng panlaping mang- (gaya sa “mang+li+likha” na naging “manlilikha” dahil sa pagbabagong morpoponemiko) na nangangahulugang “tao na gumagawa o nagsasagawa ng likha” o kaya ng panlaping pagka- + ma- at -in (gaya sa “pagkamalikhain”) na nangangahulugang “katangian ng isang táong may kakayahang lumikha.” Upang gawing pangmaramihang anyo ang pang-isahang salitang “bata,” maaari itong lapian ng ka- at -an upang maging pangmaramihang “kabataan.” Aspekto ng pandiwa naman ang nabubuo sa paglalagay halimbawa ng panlaping nag- at mag- gaya sa nagbabasá (nag+ba+básá) na anyong pangkasalukuyan o imperpektibo, nagbasá (nag+básá) na anyong nagdaan o perpektibo, at magbabasá (mag+ba+básá) na anyong panghinaharap o kontemplatibo. Nagsasaad naman ng negasyon ang paglalagay ng “di-” gaya halimbawa sa di-malay (walang-alam) o di-kilala (hindi sikát). Dulot naman ng impluwensiya ng Español, ang paglalagay ng -o o -a sa dulo ng isang salita ay nagpapahiwatig ng kasarian ng pangngalan, halimbawa sa dekanon (panlalaki) at dekana (pambabae) o abogado (panlalaki) at abogada (pambabae).

Gayunman, sang-ayon sa *Patnubay sa Pagsasalin* (2003: 22), hindi sa lahat ng pagkakataon ay madali ang tumbasan sapagkat sa realidad, walang wika na may sapat na salita para maipahayag ang salimuot ng takbo ng isip at damdamin bukod sa **may iba’t ibang antas ang bawat wika**. Ang isyu ng pagkakaroon ng tiyak na katapat (equivalence) ay ang isa sa pinakamahirap na aspektong kinahaharap sa pagsasalin sapagkat ang pagpili sa pinakaangkop na katumbas ay nakabatay sa malawak at iba-ibang salik. Maaaring salik na lingguwistika (kolokasyon at idyoma) o maaari ding ekstralingguwistika (batay sa konteksto o sitwasyon). (Baker, 1992: 15) Ang salin halimbawa sa Filipino ng “clock” o “watch” ay maaaring orasan o relo (mula sa Español na “reloj”). Ngunit kung ang tinutukoy ay mas espesipiko gaya ng “wall clock” o “wrist watch,” paano ito tutumbasan sa Filipino— orasang pandingding at orasang panggalang-galangán? Wala pang nakitang gumamit ng ganoong anyo. Samakatwid, hindi ito magiging “natural” o “likás” sa TL. Lalo naman ang salitang “snow”

na madalas gamiting halimbawa na may kultural na katangian. Tinutumbasan ng “niyebe” na isang salitang Español at hindi Filipino dahil sa katunayang hindi naman nakararanas ng snow ang mga Filipino. Dapat ding isaalang-alang ang **hanggahan ng isang salita**. Ang salitang “lungkot” o “lumbay” ay maaaring ipantumbas sa sadness, loneliness, anguish, melancholy, o mourning ng Ingles. Ngunit may iba-ibang antasan din ito. Ang “galimgim” ay nangangahulugang “lumbay dulot ng pag-iisa” at singkahulugan ng “loneliness” sa Ingles. “Pangungulila” ang uri ng matindi at matagal mawalang lumbay na singkahulugan ng “melancholy” o maaari ding lumbay na dulot ng matagal na pagkawalay sa bayan, pamilya, o minamahal at ipinantutumbas sa “homesickness” sa Ingles. “Dalamhati” ang uri ng lumbay na nararamdaman ng isang namatayan ng minamahal sa buhay at katumbas ng “mourning” sa Ingles. (Almario 2003: 23) Sa ganitong masinsin na pag-alam sa konteksto ng salita batay sa sitwasyon, nakatutuklas ng mas maraming varayti ng pagpipiliang salita.

Isa pang dapat na isaalang-alang ang **pagpili ng katumbas na natural** sa Tunguhing Lenguwahe (TL). Sa simpleng pagsasabi ng “I love you.” Maaaring sabihing “Iniibig ko ikaw,” “Ako’y umiibig sa iyo,” o pinakanatural ang “Iniibig kita.” Batay sa pagsasaalang-alang sa pinakanatural na estruktura ng pangungusap. Bukod pa sa maaaring ang pagpili rin ng salitang “mahal” kaysa “ibig” o “irog” ay mas lalo pang mas magiging natural sa komunikasyong pasalita sa kasalukuyang panahon. Sa panahon ng pagsulat sa *Florante at Laura* ni Balagtas, baka mas napapanahon ang “ibig” o “irog.” Kaya may isinasaalang-alang ding oras at panahon sa gamit o pagpili ng salitang pantumbas. Bukod sa mas tunog romantiko at poetiko ang “iniibig.” **Usapin ng sintaks** naman ang isinasaalang-alang sa halimbawang “Umuulan.” para itumbas sa Ingles na “It is raining.” Bagaman maaaring sabihing “Umuulan ngayon.” Ngunit kung susuriin ay mayroong paglalabis dahil ang umuulan ay nasa aspektong imperpektibo na o pangkasalukuyan kaya kahit hindi na dapat ito lagyan ng salitang “ngayon.” Halos ganoon din ang pagsasaalang-alang sa **pagtutumbas sa idyomatikong pahayag**. Isa ito sa pinakamahirap sa gawaing pagsasalin sapagkat kailangang alam na alam ng tagasalin kung ang salita o prase ay isang idyomatikong pahayag sa SL. Gaya sa halimbawang “Barking at a wrong tree.” Hindi ito ang literal na “Pagkahol sa isang maling puno.” Ibig lamang sabihin nito’y “Pag-akusa o pagpapatang sa isang maling tao.” Sa “An arm and a leg,” ibig sabihin lamang ay “mahal o may napakataas na halagang salapi” at hindi ang literal na “isang braso at isang binti.”

Sa ganito, hindi madali ang gawaing pagsasalin. Kailangang pag-ingatan ang napakaraming salik sa pagtrato ng sa bawat salita upang mahanap ang pinakaangkop na katumbas ng SL tungong TL. Ang bawat proseso ay nagbibigay ng mas maraming baryasyon sa pagpili ng pagpapakahulugan.

Pagsasalin at Varayti sa Leksikal na Pagpapakahulugan

Hindi magiging madali ang paghahanap ng katumbas sa isang salita kung hindi isasaalang-alang ang mismong pagpapakahulugan ng salita. Gaya ng ginawang pag-iiba-iba sa pagpapakahulugan sa salitang “lumbay” na nauna nang tinalakay. Ayon kay Cruse (1986, ngunit mababasa kay Baker 1992: 11), may apat na uri ng papapakahulugan: [1] propositional meaning; [2] expressive meaning; [3] presupposed meaning; at [4] evoked meaning.

“Propositional meaning” ang uri ng pagpapakahulugan sa isang salita batay sa “pinagkasunduang tawag” sa isang bagay sa isang real na mundo, na nauunawaan ng tagapagsalita ng isang partikular na wika (Baker 1992: 11). Sa ganitong konteksto, kung ipantumbas umano ang “salawal” sa Ingles na “cap” o “hat” upang tukuyin ang isang bagay na isinusuot sa ulo, maaaring sabihing mali ang propositional meaning kaya mali ang pagsasalin. Sapagkat, ang salawal ay damit pang-ibaba na maaaring tumukoy sa pantalon o shorts, o kahit panti o brip. Madaling matukoy ang pagiging tama o mali sa pagsasalin sa antas ng propositional meaning.

Samantala, ang “expressive meaning” ay uri ng pagpapakahulugan na nakabatay sa damdamin o akitud ng nagsasalita at hindi na lamang basta ang tinutukoy na bagay na kinakatawan ng salita (Baker 1992: 11). Maaaring magkaparehong uri ng lumbay ang dalamhati at pangungulila—mas mabigat ang dahilan ng dalamhati dahil sa pagkamatay ng sinumang minamahal na hindi na

maaaring makapiling pang muli, samantalang ang pangungulila ay dulot ng pagkakalayo sa espasyo ngunit may posibilidad pa ring magkapiling sa hinaharap. Kaya, magkaiba ang expressive meaning ng mga salita.

Ang “presupposed meaning” ay pagpapakahulugang mula sa “co-occurrence” restriction o restriksiyon sa inaasahang kakabit ng isang salita o pahayag, maaaring bago o pagkaraan ng isang partikular na yunit ng salita. Halimbawa, ang “masigasig” ay laging tumutukoy sa tao gaya sa “amang masigasig sa pagtatrabaho” pero hindang-hindi maaaring sabihing “kuwadrang babae” sapagkat ang kuwadrado ay laging ipinanglalarawan sa isang bagay at hindi sa tao. Selectional restriction ang tawag dito (Baker 1992: 12). Ngunit may collocational restriction na sinasabing arbitraryong varayti sa bawat wika. Halimbawa: “Teeth are BRUSHED in English, POLISHED in German and Italian, WASHED in Polish, CLEANED in Russian.” (Baker 1992:11)

Mas malinaw na maipaliliwanag ang varayti sa pagpapakahulugan sa “evoked meaning” Ito yaong pagpapakahulugan na nagmumula sa **baryasyon sa diyalekto** (varayti ng wika sa isang espesipikong komunidad o pangkat ng mga tagapagsalita, na batay sa heograpiko o lokasyon ng tagapagsalita, temporal o panahon ng tagapagsalita, at sosyal o pangkat/uring kinabibilangan ng tagapagsalita) at **baryasyon sa register** (varayti ng wika na itinuturing ng tagapagsalita bilang angkop sa isang espesipikong sitwasyon.) Mas maipaliliwanag ito sa pamamagitan ng Hallidayan Model ni Michael Halliday.

Hallidayan Model ng Wika

Batay sa Systemic Functional Grammar (SFL), ang Hallidayan model ay ginagamit upang pag-aralan ang wika sa komunikasyon. Tinitingnan dito ang pagpili ng kahulugan ng gumagamit ng wika at sistematikong iniuugnay ang pagpili sa mas malawak na sosyokultural na balangkas. (Munday, 2012: 137-38) Isa dito ang “register” na masusukat sa tatlong parametro—ang field, tenor, at mode (Baker 1992: 14).

Ang “field” ay tumutukoy sa paksa o larang na iniikutan ng usapan. Halimbawa, kung ito ba ay sa larang ng politika, isports, o batas, atbp. Ang salitang “party” halimbawa sa karaniwang usapan ay tumutukoy sa isang masayang pagtitipong may salusalò, inuman, kantahan, sayawan, at iba pa. Ngunit sa politika, ang party ay tumutukoy sa isang organisasyong may parehong adhikain at layunin. Samantalang sa batas, tumutukoy ito sa dalawa o higit pang tao na kasangkot sa isang kasunduan o transaksyon. Ang field ang magtatakda sa dapat na piliing pakahulugan sa isang partikular na sitwasyong nakatuon sa larang. Ito ang nagiging batayan ng tagasalin sa pipiliing pakahulugan o pagtutumbas mula SL tungong TL.

Ang “tenor” ay isang abstraktong termino ito na tumutukoy sa relasyon ng mga taong kasangkot sa usapan. Halimbawa, ang relasyon ng guro sa estudyante, doktor sa pasyente, o magulang sa anak, na may malinaw na superyor at imperyong na ugnayan. Ang pagpili ng salitang gagamitin ay nakabatay sa katayuang superyor-imperyong ng tauhang nagsasalita. Ang isang batang Filipino ay laging may kakabit na “po” at “opo” sa kausap na nakatatanda o sa sinumang mas superyor sa kausap. Ang isang batang Amerikano, bukod sa wala sa kanilang wika ang gaya ng po at opo na salitang nagpapakita ng paggalang, ay tinatawag sa unang pangalan ang kaniyang magulang at hindi tulad sa mga Filipino na gumagamit ng katawagang ina/ama, mama/papa, mommy/daddy, at iba pa. Samakatwid, ang ugnayan ay maaari ding kultural at dapat itong isaalang-alang ng tagasalin.

Samantala, “mode” ang abstraktong termino para sa tungkulin ng wika (kung ito ba ay isang panayam, sanaysay, lektura, o instruksiyon) at midyum ng pagpapahayag (kung ito ba ay pasulat o pasalita). Dito maibabatay ang pagiging pormal o impormal ng wika sa TL. Halimbawa, kung ang isang akda ay isang panayam, lektura, manwal, o instruksiyon, inaasahang ang wika ay magiging pormal lalo na kung ito ay nasa pasulat na anyo. Gayundin dapat sa pagsasalin.

Samakatwid, ang baryasyon sa pagsasalin ay hindi lamang ukol sa pagpili ng katumbas na salitang singkahulugan na makukuha sa diksyonaryo. Mas higit na nagiging batayan ang espesipikong sitwasyon gaya ng paksa ng pag-uusap na magbibigay ng hangganan sa kahulugan ng salita batay sa

espesipikong larang; sa tenor o ang mas malinaw na ugnayan ng taong nag-uusap, gaya halimbawa sa pag-uusap ng isang magulang sa anak, inaasahang magiging magalang ang salita ng anak at awtoritatibo naman ang magulang. Samantalang sa mode, matutukoy kung ang dapat na piliing salita ay pormal o impormal.

Sa pagsasalin, napakaraming aspekto ang maaaring tingnan upang maunawaan kung bakit walang maituturing na iisang salin ng anumang salita, prase, pangungusap, o lalo ng isang buong dokumento at akda. Ang pagpili ng mga salitang gagamiting pantumbas ay naiimpluwensiyahan ng alinman sa natalakay na mga salik. Ang tagasalin mismo ay isa ring manunulat, may sariling pagkamalay at pag-unawa sa SL at sariling kasanayan sa TL. Ang lawak ng kaalaman niya sa wika, kultura, pangkat na kinabibilangan ang makaiimpluwansiya rin sa magiging produkto niyang salin.

Pagsusuri sa Pagsasalin sa Filipino ng “The Monkey and the Tortoise” ni Jose Rizal

Tulad ng nabanggit na sa Introduksiyon, pinili ang tatlong pangunahing bersiyon sa wikang Tagalog ng orihinal sa Ingles ni Rizal na *The Monkey and the Tortoise* na lumabas sa *Trubner’s Oriental Record* noong 1889 upang makita, kung mayroon man, ang baryasyon sa salin sa wikang Tagalog.

Ang unang salin ay ginawa ni Federico B. Sebastian (1943) na nakapaloob sa kaniyang buong salin sa Tagalog ng artikulong “Two Eastern Fables” (Dalawang Pábuláng Silanganín) na isa sa mga pábuláng binanggit ni Rizal ay ang “Ang Buhay ni Pagóng at Matsíng.”³ Nilagyan ng tandang (B) na makikita sa table ng paghahambing.

Ang ikalawang salin ay ang bersiyong inihanda ni Josefina L. Santos (1960) para sa Kagawaran ng Pagtuturo, na direktang salin sa Tagalog ng bersiyong may tatlumpu’t apat (34) na ilustrasyong ginawa ni Rizal sa album ni Paz na tumatapat sa bersiyong isinulat ni Rizal sa wikang Español.⁴ May pamagat iton “Ang Unggóy at ang Pagóng.” Nilagyan ng tandang (C) na makikita sa table ng paghahambing.

Ang ikatlong salin ay ang inilabas ng Children’s Communication Center (CCC) noong 1980 ng isang Danilo Consumido na may pamagat na “Si Pagong at si Matsing: Tuso Man ang Matsíng, Naloloko Rin.” May nakuha ring bersiyong 2006 na nasa ilalim na ng Adarna House na may parehong pamagat ngunit inalis na sa pamagat ang “Tuso Man ang Matsing, Naloloko Rin” at ang teksto ay wala na ring tuldik sa loob. Ito ang ginamit na bersiyon sa pagsusuri upang magkaroon ng modernong bersiyon na wala nang tuldik.

Samantala, isa pang bersiyon nito ang nakuha na nalathala noong taóng 2012, ngunit nang tingnan ang karapatang-sipi (copyright), nakasaad na una itong inilimbag noong 1978 at ang bersiyong 2012 ay ang ikasiyam na limbag na ng ikapitong edisyon. Nang pagkomparahin ang tatlong ito ay iisa lamang ang nilalaman—estilo ng pagkakasalin, mula sa pagpapalahad at pagpili ng salita. Ang ipinagkaiba lamang, ay hitik sa tuldik ang bersiyong 1980 samantalang ang bersiyong 2006 ay wala na.⁵ Nilagyan ng tandang D sa table ng paghahambing.

Samantala, may isang nakitang kuwentong may pamagat ding “Ang Unggoy at ang Pagong” na nakita sa aklat na *Ang Alamat at Kuwentong Bayan* na lathala ng National Bookstore (2002) at tinipon ni Dionisio S. Salazar. Sa pambungad niya, binanggit niya ang popularidad ng “Kuwento ng Unggoy at ng Pagong” ni Rizal na bahagi ng dalawang pabulang Silangan at ang kuwentong kaniyang isasalaysay ay ang bersiyong Kalinga. Sa lahat ng mga nakitang bersiyong muling isinalaysay ng mga pangkatin sa Filipinas ay ito lamang ang isinalaysay sa Filipino.⁶ Hindi na isinama ito sa paghahambing dahil walang makitang matibay na ebidensiya sa katotohanang ng bersiyong ito dahil walang ginawang pagtatala si Salazar sa impormant sa bersiyong ito ng Kalinga at sa halip, sa kaniyang paunang salita ay pinapangunahan na niya ang mambabasa na ipauubaya sa mga istoryador ang pagsasaliksik sa kung saan at kailan narinig ang mga kuwentong-bayang inilathok niya sa kaniyang aklat kabilang ang “Kuwento ng Unggoy at ng Pagong.” Wala rin ito sa binanggit man lang ni Fansler (1921) at ni Eugenio (2001).

Sa susunod na bahagi ay ilalatag na ang paghahambing sa tatlong bersiyong nabanggit upang makita ang magkaibang estilo ng pagsasalin at/o paghalaw sa orihinal na kuwento ni Rizal.

Mga Obserbasyon

1. *Tumbásan ng mahahalagang salita sa kuwento, ang SL tungong TL*

Tinumbasan ang “monkey” ng dalawang magkaibang salita, “unggoy” sa bersiyong 1960 at “matsing” sa bersiyong 1943 at 2006. Kahit si Rizal, nang isulat niya ito sa *Trubner* ay ginamit niya ang salitang “matsing” na katumbas sa Tagal na tawag niya sa wikang Tagalog. Bagaman sa pagsangguni sa mga diksiyonaryo, magkasingkahulugan ang “unggoy” at “matsing” kaya alinman sa dalawa ay maaaring gamitin.

Isang kapansing-pansin din sa Ingles ang paggamit ni Rizal ng “Mr.” sa matsing, kaya naging Mr. Monkey at “Miss” sa pagong, kaya naging Miss Tortoise ang pangalan ng mga tauhan. Kaya sa bersiyong 1943, tinumbasan ito ng G. Matsing (“Ginoo” na tawag pamitagan na panlalaki sa wikang Tagalog) at Bb. Pagong (“Binibini” na tawag pamitagan na pambabae sa wikang Tagalog) upang maging tapat sa ipinahayag ni Rizal na kasarian ng dalawang tauhan. Sa mga bersiyong 1960 at 2006, naging neutral lamang at walang tinukoy na kasarian. Ang pangkasarian na aspekto ng wika ay mas makikita sa impluwensiya ng wikang Espanñol na hindi naman nakita sa salin. Sa wikang Espanñol na isa pang bersiyon ni Rizal, ang “tortuga” na katumbas ng pagong ay isang salitang laging pambabae o femenino at ang “mono” na katumbas ng matsing ay isang salitang laging panlalaki o maskulino sa wikang Espanñol na hindi makikita sa wikang Tagalog na sinasabing mas gender neutral. Ngunit sa kabilang banda, maaari ding tingnan ang paglalagay ng kasarian sa katangiang malakas at mahina ng tauhan. Dahil ba tinitingnan na ang malakas na unggoy ay lalaki at ang mahinang pagong ay babae? Ang superyoridad at imperyoridad ng mga tauhan ay ang tinutukoy rin sa Hallidayan model na nasa parametrong tenor na pagbabatayan ng paraan ng pagsasalita o katangian mismo ng karakter.

Samantala, ang salitang “tortoise” ay tinumbasan ng “pagong” sa lahat ng bersiyon. Walang gumamit ng salitang “tortuga” ng Espanñol na hindi naman popular lalo na ang “pawikan” na mas malaking espesye ng pagong at hindi na aangkop sa karakter sa istorya. Hindi magkakasiya ang isang pawikan sa bao ng niyog na pinagtaguan ng pagong.

Ang pinag-aawayang “banana tree” ng matsing at pagong ay tinumbasan ng “punong saging” sa bersiyong 1943 at “punong-saging” sa bersiyong 1960. Samantalang sa 2006, tinawag itong “puno ng saging.” Isa rin ito sa tinutukoy ni Halliday na “mode” ng paggamit ng wika. Dahil pasulát, kinakailangan ng konsistensi sa estilo at pormalidad ng anyo at wikang ginagamit sa teksto. Mas nakikita ang pagkakaiba-iba sa estilo sa anyong nakasulat kaya mas kinakailangan ng pag-iingat kahit sa mismong pagsulat ng teksto.

Ang isa pang kapansin-pansin ay ang magkakaibang trato ng tatlong salin sa “pointed shells” na itinusok ng pagong sa katawan ng puno ng saging. Sa artikulo ni Rizal, nilagyan niya ito ng talá sa ibaba: “A kind of spiral periwinkle, called *susó* in Tagal.” Sa bersiyong 1943, tinumbasan ito ng “matutulis na *susó*,” sa bersiyong 1960 ay tinumbasan ito ng “*susóng páitan*,” samantalang sa bersiyong 2006, nawala na ang “*susó*” at ang tanging inilagay ni pagong ay ang mga tinik na lamang na walang pagtukoy sa kung anong uri ng tinik. Sa mga naunang bersiyon, malinaw na ang matutulis na uri ng *susó* ang naging pantinik ni pagong kay matsing pagbaba niya ng puno ng saging. Nang hanapin sa diksiyonaryo ang *susong paitan*, walang nakita hanggang sa makita ang aklat ni Fadul (2012: 15) at dito niya sinipi rin ang bahagi sa kuwentong ito ni Rizal na umano’y ang tinutukoy ni Rizal ay ang “shallow water edible snails” na kaniyang tinawag na “*susong papaitan*” [sic]. Kinailangang balikan ang orihinal na isinulat ni Rizal na Espanñol at ito ang nakalagay” “*Entonces la tortuga para vengarse clavo espinas y caracoles (susong paitan) en el tomes plátanos.*” Dito nga nakita na ginamit mismo ni Rizal sa orihinal na Espanñol ang “*susong paitan*” na pinanatili niya sa bersiyong 1960. Kaya, ang pinakamalapit na salin sa tinutukoy ni Rizal ay ang bersiyong ito bagaman sa bersiyong 1943 ay tinumbasan lang naman niya ang Ingles ni Rizal na “pointed shells.” Hindi ginamit ni Rizal ang “*susong paitan*” sa kaniyang artikulo sa *Trubner*.

2. *Mula literal at lubhang tapat na salin tungong mas malayang salin na nagsasaalang-alang sa natural na daloy ng salaysay habang pinananatili pa rin ang mahalagang detalye ng orihinal*

Dito makikita ang magkaibang-magkaibang sintaks ng SL at TL na kung sisikapang gawing literal ang salin ay tiyak na hindi magiging natural ang daloy ng salaysay. Habang mas nagiging bago o nasasapanahon ang salin, nagbabago rin ang himig ng pagsasalin. Narito ang ilang halimbawa:

Linya 1: Eksena ng pagkakita ng dalawang karakter sa puno ng saging

A: The tortoise and the monkey found once a banana tree floating amidst the waves of a river.

B: Isang araw, ang matsing at ang pagóng ay nakákita ng punong saging na lumúlungang sa maalong tubig ng ilog.

C: Ang unggóy at ang pagóng ay nakákita ng isáng punong-saging sa may ilog.

D: Isang araw, namamasyal si Pagong at si Matsing sa tabing-ilog nang makita ni Matsing ang isang nakalutang na puno ng saging.

Mapapansin na dito bukod sa mga karakter ng pagong at matsing, isang mahalagang detalye ang pagkakita nila sa puno ng saging. Sa salin B, nakita nila ito habang lumulutang sa maalong tubig ng ilog. Tapat na tapat sa orihinal na Ingles. Sa salin C, nawala ang deskripsiyon sa pagiging maalon o pagkakaroon ng alon ng ilog. Sa salin D, naipasok din ang eksena ng pamamasyal sa tabing-ilog at iyon ang dahilan ng pagkakita ng dalawang karakter sa lumulutang na puno ng saging.

Linya 6: Eksena ng muling pagtatagpo ng dalawang karakter

A: After some days, they met.

B: Nagtagpó ang dalawá pagkaraan ng iláng panahón.

C: Isáng araw ay inanyayahan ng unggóy ang pagóng. Pinag-usapan nilá ang kaniláng mga punong-saging.

D: Malungkot si Matsing nang dumalaw kay Pagong.

Ang eksena ng muling pagtatagpo ng dalawang karakter ay ipinahayag sa magkakaibang paraan. Sa salin B, muli, ay literal ng nasa wikang Ingles ang salin bagaman yung “some days” na dapat ay “ilang araw” ay ginawang “ilang panahon” na mas naging malabo dahil mahirap bilangin ang “panahon” hindi gaya ng oras o araw. Madalas, inilalarawan ang panahon bilang “maikli” o “mahaba,” at dito masasabing hindi gaanong angkop ang “presupposed meaning” ng itinumbas na “ilang panahon.” O baka inisip ng tagasalin na imposibleng tumubo at magbunga sa loob lang ng ilang araw ang puno ng saging kaya naging hindi tiyak ang pagtukoy niya sa panahon. Sa salin C, ang “unggoy” ang nag-anyaya sa matsing sa kaniyang lugar at saka pinag-usapan ang kanilang mga tanim. Samantalang sa salin D, ang matinding lungkot ni Matsing dahil sa pagkamatay ng kaniyang tanim ang naging dahilan ng pagdalaw niya kay Pagong. Dito mas nakikita na ang humihiwalay na trato ng magkakaibang salin sa iisang eksena.

Linya 19: Eksena ito na pinapipili na ng matsing si pagong kung ano ang nais niyang kahinatnang pagpapahirap

A: “The mortar, the mortar,” answered the tortoise; “I am so afraid of getting drowned.”

B: “Ang lusóng, ang lusóng,” ang sagót ng pagóng; “natátakot akong malunod.”

C: “Dikdikin mo na lang ako. Takót ako sa tubig, hindi ako marunong lumangoy!”

D: Hinuli agad ni Matsing si Pagong. “Dahil sa ginawa mo,” sabi ni Matsing, “tatatarin kita nang pinong-pino.” “Aba’y magaling,” sagot ni Pagong

kahit natatakot. “Dadami pa kami at lalong sasaya.” “Oo nga, ano?” sabi ni Matsing at nag-isip. “Alam ko na! Iluluto na lang kita. Iluluto kita hanggang mamatay ka!” “Lalong magaling!” sagot ni Pagong kahit nanginginig. “Pupula ang balat ko at lalong gaganda.” “A, hindi! Ihahagis na lang kita sa ilog para ikaw ay malunod,” sabi ni Matsing. “Naku, huwag mo akong itapon sa ilog,” pagmamakaawa ni Pagong. “Malulunod ako!”

Ito na ang eksenang napakalaki ng pagkakalayo sa paraan ng pagsasalaysay sa magkakaibang salin. Sa B, gaya ng mga nauna, tapat ito sa orihinal. Sa C, hindi gamit sa pagdurog ang ginamit na paglalarawan sa eksena kundi ang mismong aksiyon ng pagdurog sa kaniya. Ipinahayag din niya ang takot niya sa tubig dahil hindi siya umano marunong lumangoy. Yaong “natatakot akong malunod” ay ipinahayag nang “hindi ako marunong lumangoy!” na nagpapakita ng maraming paraang maaaring maipahayag ang “I am so afraid of getting drowned.” sa Ingles. Isang paraang ng paraprase. Lalong naiba na sa salin D, dahil ang “pagdurog” ay naging “pagtadtad” na hindi maaaring gamitan ng lusong kundi ng itak o matalim na panghiwa. Sinagot ni Pagong na siya ay dadami kapag tinadtad nang pino kaya ang sumunod na banta ni Matsing ay ang pagluluto kay Pagong na sinagot naman niyang lalong makapagpapaganda sa kaniya dahil sa mamumula ang kaniyang kutis marahil dahil sa init. Ang dalawang eksenang ito ay ang dagdag sa salin C upang magdagdag ng kakatawanan sa eksena at upang maipakitang lalo ang “katangahan” ng karakter ni Matsing. Bagaman sa huli, naipasok pa rin ang talagang eksena sa orihinal na nagmamakaawa si Pagong na huwag itapon sa ilog dahil sa takot na siya ay malunod.

Sa bahaging ito, mapapansin na ang malaking paglihis ng bersiyong 2006 sa orihinal na Ingles at sa dalawang mas naunang pagsalalin dahil nagsisingit na ito ng ibang eksena at diyalogo na nagpahaba sa kuwento. Gaya sa huling Linya 20:

- A: And going to the shore, he slung the tortoise and threw it in the water. But soon the tortoise reappeared swimming and laughing at the deceived, artful monkey.
- B: Pinasán ng matsíng ang pagóng, nagtungo sa tabíng-ilog at saká itinapon ang kaniyang dalá sa tubig. Pagkaraán ng iláng sandalí, ang pagong ay lumitáw na lumálangóy at nagtátawá sa nádayang matsíng.”
- C: Sa baybayin, inihagis ng unggoy ang pagong. Ngunit nang lumutang, tinawanan niya ang tuso at nalamangang unggoy.
- D: Itinapon agad niya sa ilog ang kawawang si Pagong. Pero pagbagsak sa tubig, biglang tumawa si Pagong. “Ay, Matsing, kay hina mo talaga! Hindi mo ba alam na sa tubig ako nakatira?” Napakamot na lamang ng ulo si Matsing. “Tuso man ang matsing, napaglalamangan din!” sabi ni Pagong.

Sa orihinal na A, pagkatapon ng matsing sa pagong sa ilog, lumutang ito at makikitang tinatawanan ang hangal na matsing. Ganoon din ang naging eksena sa B, ngunit may pagdetalye sa kung paano dinala ng matsing ang pagong (sa pamamagitan ng pagpasan). Ang pagsasalaysay sa C ay halos pareho ng B ngunit sa D, may dagdag na diyalogo at paliwanag sa kung bakit hindi malulunod si Pagong sa ilog dahil sa tubig siya nakatira. At may sinambit na pahayag na “Tuso man ang matsing, napaglalamangan din!” na isang sikat na sikát na pahayag mula sa kuwentong ito nina Pagong at Matsing.

3. *May nawawala ngunit may idinadagdag*

Sa Linya 10, may salita sa orihinal tulad ng salitang “malicious monkey” ang naisalin lamang sa B na tinumbasan ng “mapanlinlang na matsing” ngunit hindi na sa C at D:

C: “Huwág kang mag-alaala,” ang sabád ng unggóy.” “Akó ang áakyat pará sa iyó.”

D: “Aba, iyon lang pala. huwag kang umiyak,” sabi naman ni Pagong. “Tingnan mo ang tanim ko, ang daming bunga. Tulungan mo na lang akong mamitas at hahatian kita sa bunga.”

Mapapansin na mapagkakamalan pang napakamabuti ng unggoy sa eksenang ito. Tila ba may pagmamalasakit siya sa pagong kaya siya nagboluntaryong umakyat sa puno ng saging para kay pagong. May pangangailangan ang orihinal at ang salin A na panatilihin ang paggamit ng “malicious” at “mapanlinlang” dahil teksto lamang ang makikita o mababasa sa salin. Samantalang sa salin C at D, dahil may mga kasamang larawang-guhit o drowing, na nakadadagdag sa paglalarawan sa eksena, sapat nang makita ng mambabasa na nanloloko lamang ang matsing sa pamamagitan ng kaniyang mabulaklak na pananalita na siyang nakadagdag sa karakter ng tusong matsing. Samantala, ang pagsasabi ni Pagong kay matsing na hahatian siya sa makukuhang bunga nito sa salin D, ay nagpapakita ng pagbabalik ni Pagong sa pabor at pagbabayad ng “utang-na-loob” na higit pang nagpapakita mapagkumbabang katangian ni Pagong. Dito mailalarawan ang “expressive meaning” na makikitang ginamit ng tagasalin ang apela sa emosyon sa pamamagitan ng pagpasok ng kumbersasyon at matinding emosyon upang ipahayag sa mas epektibong paraan ang SL sa TL.

4. *Pag-iingat sa paggamit ng salita para sa batang mambabasa*

Sa kabuuan, walang nakitang ginamit na masamang salita sa kuwento tulad ng pagmumura o pag-aalipusta sa pagsasalaysay sa tatlong salin na siyang mahigpit na pinag-iingatan sa mga akdang pambata. Mapapansin sa Linya 16, tungkol sa “mediated revenge” sa orihinal na A, nabanggit sa salin B at C ang salitang “gumanti” at “makaganti” ngunit sa D, inilarawan lamang na nagalit si Pagong na naging dahilan upang lagyan niya ng mga tinik ang puno ng saging. Ang “galit” ay isang natural na tendensiya ng isang taong ginawan ng masama ngunit hindi lahat ng nagagalit ay “gumaganti.” Sadya kaya ng tagasalin na huwag gamitin ang salitang “ganti” dahil hindi ito magtuturo ng magandang halimbawa sa batang mambabasa? Marahil ay mas may idea na ng higit na sensura ang mga kuwentong pambata sa kontemporaneong panahon. Sa kuwento ni Rizal, isang karakter na mabuti si Pagong ngunit nasalungat ito sa pamamagitan ng paggamit ng salitang “ganti” sa salin B at C. Ngunit, kahit na hindi ito ginamit sa D, hindi naman nawawala ang pinakalayunin ng kuwentong ito ni Rizal daig ng matalino ang malakas. Naipakita ito na sa kabila ng pagpapakitang maliit at mabagal ang karakter ng pagong kaysa matsing na malakas at malaki, sa huli, ang tunay na matalino o nag-iisip ang nagwawagi.

SAMAKATWID, sa lahat ng tinalakay sa posibleng magiging baryasyon sa pagpili ng salita at paraan ng pagsasalin ng diwa mula SL tungong TL, nasa pasiya ito ng tagasalin—sa kaniyang layunin ng pagsasalin. Maaaring piliin niyang maging literal at tapat na tapat ang kaniyang salin gaya ng salin ng B sa A o kaya’y magkaroon ng malikhaing paraan ng muling pagsasalaysay tulad ng ginawa ng C at D. Bagaman ang C ay makikitang mas malapit sa orihinal na Español ni Rizal dahil sinikap na angkupan ng salin ang mga larawang batay rin sa drowing ni Rizal kaya mas maikli at kaunti ang kumbersasyon sa salin. Dahil din sa ang lahat ng bersiyong tinalakay ay nasa pasulat na anyo, makikita ang pagkakaiba sa representasyong ortograpiko. Ang bersiyong 1943 at 1960 ay hitik sa tuldik, marahil dahil ito ay likha ng Kagawaran ng Edukasyon na gagamitin para sa mga mag-aaral. Ang bersiyong 2006 ay higit na moderno na nawalan na ng mga tuldik.

Narito ang paghahambing ng tatlong salin sa wikang Tagalog ng Ingles na *The Monkey and the Tortoise* ni Jose Rizal (1889). Sa pagsusuri, gagamitin sa pagtukoy sa bawat bersiyon ang mga titik na katabi ng pamagat: A para sa orihinal na Ingles, B para sa bersiyong 1943, C para sa bersiyong 1960, at D para sa bersiyong 2006.

	(A) The Monkey and the Tortoise (1889)	(B) Ang Buhay ni Pagóng at Matsíng (1943)	(C) Ang Unggóy at ang Pagóng (1960)	(D) Si Pagong at si Matsing (2006)
1	The tortoise and the monkey found once a banana tree floating amidst the waves of a river.	Isang araw, ang matsíng at ang pagóng ay nakákita ng punong saging na lumúutang sa maalong tubig ng ilog.	Ang unggóy at ang pagóng ay nakákita ng isáng punong-saging sa may ilog. (Larawan 1)	Isang araw, namamasyal si Pagong at si Matsing sa sa tabing-ilog nang makita ni Matsing ang isang nakalutang na puno ng saging.
2	It was a very fine tree, with large green leaves, and roots just as if it had been pulled off by a storm. They took it ashore.	Itó'y isáng magandáng puno, may malalaki't luntiang dahon, at may mga ugát pang wari'y kabúbuwal lamang pagkatapos ng bagyó. Iniahon nilá sa pampáng ang punong saging.	Kinuha nilá ang punong-saging, nguni't ang nais ng bawa't isá ay magíng sariling kanyá iyón. (Larawan 2)	"Tingnan mo, Pagong," sabi ni Matsing. Itinuro niya ang puno ng saging. "Alin, ang langit?" tanong ni Pagong. Tumawa nang malakas si Matsing. "Kay bagal mo na, bulag ka pa," sabi ni Matsing. "Iyong puno ng saging ang itinuturo ko." "Oo nga, ano," sabi ni Pagong. "Halika't kunin natin."
3	"Let us divide it," said the tortoise, "and plant each its portion."	"Itó ay hatiin natin," ang sabi ng pagóng, at saka itaním."	Hinati nilá ang punong-saging. (Larawan 3)	Nang makuha ang saging ay naghati sila.
4	They cut it in the middle, and the monkey, as the stronger, took for himself the upper part of the tree, thinking that it would grow quicker for it had leaves.	Pinutol nilá ang punong saging sa gitná. Ang matsíng ay hígít na malakás kaysa pagóng kayá náari niyáng kunin ang gawíng dulo, sa pag-aakalang ang may maraming dahon ang madaling tumubo.	Malakás ang unggóy kayâ nakuha niyá ang bahaging may dahon kahit na ayaw pumayag ang pagong. (Larawan 4) Maingat na itinaním ng unggóy ang bahaging ukol sa kanyá. (Larawan 5) Ganoón din ang ginawâ ng pagong. (Larawan 6) Waláng ugát ang bahaging itinaním ng unggóy. Kayâ itó namatáy. (Larawan 7)	"Hep! Sa ating paghahati, ako muna ang pipili," sabi ni Matsing. "Bakit naman? Ako muna dahil maliit naman ako," sabi ni Pagong. "Hindi maaari! Ako ang nakakita kaya ako ang unang pipili!" sabi ni Matsing. At, hinati nila ang puno ng saging. Kinuha naman ni Pagong ang bahaging may ugat. "Tiyak na mabubuhay ito dahil may ugat na," sabi ni Pagong. Sa tabi ng ilog nagtanim si Pagong. Inalagaan ng dalawa ang kanilang tanim. Diniligan nila ang mga ito araw-araw at nilagyan ng pataba. Pagkaraan ng ilang araw, namatay ang tanim ni Matsing. Nalanta ang mga dahon at nabulok ang mga puno nito. Malungkot na malungkot si Matsing.

5	The tortoise, as the weaker, had the lower part, that looked ugly, although it had roots.	Napasa-mahinang pagóng ang gawíng ibabáng sa tingin ay pangit nguni't nagtátaglay namán ng maraming ugát.	Ang bahaging ukol sa pagóng ay nabuhay at nagkaroón ng mga dahon. (Larawan 8)	Samantala, unti-unting nagkadahon ang tanim ni Pagong. Lumaki ito nang lumaki hanggang mamunga. Masayang-masaya si Pagong.
6	After some days, they met.	Nagtagpó ang dalawá pagkaraán ng iláng panahón.	Isáng araw ay inanyayahan ng unggóy ang pagóng. Pinag-usapan nilá ang kaniláng mga punong-saging. (Larawan 9)	Malungkot si Matsing nang dumalaw kay Pagong.
7	"Hello, Mr. Monkey," said the tortoise, "how are you getting on with your banana tree?"	"G. Matsing," ang sabi ng pagóng, "kumusta ang iyong punong-saging?"		
8	"Alas," said the monkey, "it has been dead a long time. And yours, Miss Tortoise?"	"Nakú," ang himutók ng matsíng, "matagál nang patáy! At ang iyó, Bb. Pagóng?"	"Ay! namatáy ang aking punong-saging," ang iyák ng unggóy. "Kumustá namán ang punò mo?" (Larawan 10)	"Hu! Hu! Hu!" iyak ni Matsing. "Ay, Pagong, namatay ang tanim ko."
9	"Very nice indeed, with leaves and fruits. I cannot climb up to gather them."	"Mabuti, nápakabuti!" ang sagót ng pagóng. "Hindi lamang akó makaakyat sa puno at makapamitas ng mga bunga."	"Buháy na buháy at may bunga na!" (Larawan 11) "Nguni't hindi akó makaaakyat sa punò." (Larawan 12)	
10	"Never mind," said the malicious monkey, "I will climb up and pick them for you."	"Bayaan mo," ang wika ng mapanlinláng na matsíng, "ako ang áakyat at mamímitás pará sa iyó."	"Huwág kang mag-alaala," ang sabád ng unggóy. "Akó ang áakyat pará sa iyó." (Larawan 13)	"Aba, iyon lang pala. huwag kang umiyak," sabi naman ni Pagong. "Tingnan mo ang tanim ko, ang daming bunga. Tulungan mo na lang akong mamitas at hahatian kita sa bunga."
11	"Do, Mr. Monkey," replied the tortoise gratefully.	"Lalong mabuti, G. Matsíng," ang nasísiyaháng sagót ng pagóng.	Nasiyahán ang pagóng. (Larawan 14)	Napalundag sa tuwa si Matsing. "Talaga? Hayaan mong ako ang umakyat," sabi ni Matsing.
12	And so they walked towards the tortoise's house.	Ang dalawá ay lumakad na patungo sa bahay ng pagóng.	Ang dalawá ay nagtungo sa punong-saging. (Larawan 15)	
13	As soon as the monkey saw the bright yellow fruits hanging between the large green leaves, he climbed up and began munching and gobbling, as quick as he could.	Nang makíta ng matsíng ang mga bungang hinóg na nangagbitin sa pagitan ng malalakít luntiang dahon, siyá ay umakyat, matuling namitás, at kumain nang kumain.	Ang unggóy ay mabilís na umakyat sa punò. (Larawan 16) Ang unggóy ay nagsimulâ nang kumain hanggáng sa mapunò ang kanyáng bibíg. (Larawan 17)	Mabilis na umakyat ng puno si Matsing. Pagdating sa itaas, lahat ng mapitas ay kaniyang kinakain. Hindi na niya binigyan ng saging si Pagong.
14	"But give me some, too," said the tortoise, seeing that the monkey did not take the slightest notice of her.	"Bigyán mo namán akó ng mga ilán," ang wika ng pagóng nang mákitang hindí man lang siyá pinápansin ng matsíng.	"Bigyán mo namán akó," ang sabi ng pagóng na nagmámakaawá. (Larawan 18)	"Hoy, Matsing! Bigyan mo naman ako!" sigaw ni Pagong.

15	<p>"Not even a bit of the skin, if it is eatable," rejoined the monkey, both his cheeks crammed with bananas.</p>	<p>"Hindí kitá bíbigyán kahi't balát kung iyón ay makákain," ang sabi ng matsíng na ang dalawáng pisngi'y namímintóg sa saging.</p>	<p>"Krrr! Kahit balát ay hindi kitá bíbigyán," ang sagót ng unggóy. (Larawan 19)</p>	<p>Tumawa na lamang nang tumawa si Matsing. "Balat man kung malinamnam, hindi kita hahagisan," sagot ni Matsing.</p>
16	<p>The tortoise meditated revenge. She went to the river, picked up some pointed shells, planted them around the banana tree, and hid herself under a coconut shell. When the monkey came down, he hurt himself and began to bleed.</p>	<p>Nag-isip gumantí ang pagóng. Nagtungo siyá siyá sa ilog at nanguha ng matutulis na susó. Itinusok niyá ang mga susó sa pagilid ng katawán ng saging at saká matuling nagtago sa ilalim ng bao ng niyóg. Nasaktáng lubhá ang matsíng at nasugatan ang katawán nang bumabá.</p>	<p>Upang siyá'y makagantí, ang pagóng ay nanguha ng mga tiník at susóng páitan. Isinuksók niyá ang mga itó sa punò ng saging. (Larawan 20)</p> <p>Pagkatapos ay nagtagò siyá sa ilalim ng isáng bao ng niyóg. (Larawan 21)</p> <p>"Aráy! Aráy!" ang daíng ng unggóy nang siyá'y bumábabâ. (Larawan 22)</p> <p>Masakit na masakít ang mga sugat ng unggóy. Naupô siyá sa ibabaw ng bao ng niyóg upang hagurin ang kanyáng mga sugat. (Larawang 23)</p> <p>nang binúbunot niyá ang mga tiník, ang kanyáng malikót na buntót ay násuót sa butas ng bao ng niyóg. (Larawang 24)</p>	<p>Nagalit si Pagong sa sagot ni Matsing. Habang kain nang kain si Matsing sa itaas, nilagyan ni Pagong ng tinik ang puno ng saging. Pagkatapos, nagtago si Pagong sa ilalim ng isang bao.</p> <p>Busog na busog si Matsing nang bumaba sa puno. Pero bigla siyang napasigaw: "Aruy! Aruy! Aruy! Ang daming tinik!" Lahat ng hawakan ni Matsing ay may tinik! "Salbahe ka, Pagong! Magbabayad ka!"</p>
17	<p>After a long search he found the tortoise.</p>	<p>Nákita niyá ang pagong pagkaraán ng matagál na paghahanáp.</p>	<p>Kinagát ng pagóng ang buntót ng unggóy. Nápaluksó ang unggóy sa matindíng sakít. (Larawan 25)</p>	<p>Naupo sa ibabaw ng bao si Matsing upang mag-alis ng tinik sa kaniyang katawan. Pero walang ano-ano, may biglang kumagat sa kaniyang buntot! "Aruy! Aruy! Aruy!" sigaw ni Matsing. Nang angatin niya ang bao, nakita niya si Pagong.</p>
18	<p>"You wretched creature, here you are", said he. "You must pay now for your wickedness. You must die. But as I am very generous, I will leave you the choice of your death. "Shall I pound you in a mortar or shall I throw you into the water? Which do you prefer?"</p>	<p>"Narito ka palá, hamak na pagóng," ang sabi niyá. "Magbábayad ka sa iyóng kasamaán; dapat kang mamatáy. Nguni't yamang ako'y mapagbigáy, pamímiliin kitá ng iyóng kamátayan. Bábayuhín ba kitá sa lusóng o itátapon sa ilog? Alín ang ibig mo?"</p>	<p>"Ikáw palá!" ang bulalás ng unggóy na natútuwâ. "Ngayón ay magbábayad ka sa akin." (Larawan 26)</p> <p>"Mamámatáy ka!" (Larawan 27)</p> <p>"Nguni't, paano?" (Larawan 28)</p> <p>"A!" (Larawan 29)</p> <p>"Ibig mo bang durugin kitá sa alimirés na itó o ihagis kitá sa ilog?"</p>	

19	"The mortar, the mortar," answered the tortoise; "I am so afraid of getting drowned."	"Ang lusóng, ang lusóng," ang sagót ng pagóng; "natátakot akong malunod."	"Dikdikin mo na lang ako. Takót ako sa tubig, hindi ako marunong lumangoy!"	Hinuli agad ni Matsing si Pagong. "Dahil sa ginawa mo," sabi ni Matsing, "tatadtarin kita nang pinong-pino." "Aba'y magaling," sagot ni Pagong kahit natatakot. "Dadami pa kami at lalong sasaya." "Oo nga, ano?" sabi ni Matsing at nag-isip. "Alam ko na! Iluluto na lang kita. Iluluto kita hanggang mamatay ka!" "Lalong magaling!" sagot ni Pagong kahit nanginginig. "Pupula ang balat ko at lalong gaganda." "A, hindi! Ihahagis na lang kita sa ilog para ikaw ay malunod," sabi ni Matsing. "Naku, huwag mo akong itapon sa ilog," pagmamakaawa ni Pagong. "Malulunod ako!"
20	"O ho!" laughed the monkey; "indeed! You are afraid of getting drowned! Now I will drown you."	"Ha, ha," ang tawa ng matsíng. "Ganoón palá, anó! Natátakot kang malunod! Lúlunurin kitá ngayón."	"Kung ganoon, ihahagis kitá sa ilog!"	Hindi pinansin ni Matsing ang hiling ni Pagong.
21	And going to the shore, he slung the tortoise and threw it in the water. But soon the tortoise reappeared swimming and laughing at the deceived, artful monkey.	Pinasán ng matsíng ang pagóng, nagtungo sa tabíng-ilog at saká itinapon ang kaniyang dalá sa tubig. Pagkaraan ng iláng sandalí, ang pagong ay lumitáw na lumálangóy at nagtátawá sa nádayang matsíng."	Sa baybayin, inihagis ng unggoy ang pagong. Ngunit nang lumutang, tinawanan niya ang tuso at nalamangang unggoy.	Itinapon agad niya sa ilog ang kawawang si Pagong. Pero pagbagsak sa tubig, biglang tumawa si Pagong. "Ay, Matsing, kay hina mo talaga! Hindi mo ba alam na sa tubig ako nakatira?" Napakamot na lamang ng ulo si Matsing. "Tuso man ang matsing, napaglalamangan din!" sabi ni Pagong.

Kongklusyon

Ang baryasyon sa pagsasalin ay nagaganap dahil sa pagpapasiyang ginagawa ng tagasalin na iniimpluwensiyahan ng iba-ibang proseso, salik, at parametro. Sa unang salaysay sa panimula, sa oras na matukoy na ang SL at TL at matiyak ang kaalaman ng mismong tagasalin sa dalawang wikang ito, nagsisimula ang paghahanap sa pinakamalapit na katumbas ng SL tungong TL at ang mismong paghahanap na ito ang dahilan ng baryasyon dahil sa mga pagpapasiyang naiimpluwensiyahan ng iba-ibang salik at parametro. Malinaw na ang pagsasalin ay isinasagawa upang makapaghatid ng kaisipan at konsepto mula sa banyagang wika tungo sa wikang nauunawaan ng target na mambabasa at lagi't laging inaasahang parehong mensahe ang malikha sa pagsasalin, walang labis at lalong walang kulang, upang maging tagumpay ang komunikasyon. Gayunman, may isinasaalang-alang pa ring mga tuntuning panggramatika at estilo habang isinasaalang-alang ang pinakamahalaga sa lahat—ang kontekstong panlipunan. Sapagkat lampas sa mga salita, may ekstralingguwistikang pagpapakahulugan na hindi makikita sa mga yunit ng salita.

Sa antas leksikal, litaw ang baryasyon sa pagtutumbas sa salita, may mga uri gaya ng parapraxe o iba-ibang paraan ng pagsasabi o pagkakasulat ng iisang diwa depende sa pinakaangkop na sitwasyon o gamit. Mayroon ding posibilidad ng pagkakaiba-iba sa representasyong ortograpiko bagaman iisa ang kahulugan. Nabanggit din ang paggamit ng morpema sa posibilidad ng mas maraming baryasyong nalilikha sa pagkakabit ng morpema kahit sa isang salitang-ugat lamang.

Gayunman, binibigyan ng diin na walang wika na may parehong antas ng pagpapahayag kaya ang perpekto o tumpak na “equivalence” ay laging kinukuwestiyon. Salik panlingguwistika ang dapat isaalang-alang sa kolokasyon at idyoma pero lagi’t laging dapat isaalang-alang ang ekstralingguwistika na batay sa konteksto at sitwasyon. Ang kaniyang pagpapasiya sa pagpili sa pagtutumbas ay nakabatay sa paksa o larang ng pinag-usapan, sa ugnayang may nagaganap na dominasyon ng superyor sa imperyong na tauhan, at sa midyum ng output sa pagsasalin—kung pasulat o pasalita, upang matukoy ang pagiging impormal o pormal ng wika. Ang salik at paremetrong ito ay magagamit una, sa mga magsasalin pa lamang upang mas maging tiyak ang pagtutumbas; o ikalawa, sa pagsusuri sa nagawa nang salin upang maunawaan ang diskurso sa mismong produkto ng pagsasalin.

Ang pagsasalin ay “komunikatibo,” may layunin itong maunawaan ang teksto na inilipat sa ibang wika. At upang mangyari ito, kinakailangang maunawaan ng tagasalin ang baryasyon sa gamit ng wika, mga dahilan ng tumbasan ng salita, maging ang kultura ng SL at TL, at estruktura nito. Inaasahan din sa mga tagasalin na umangkop ang inaasahang rehistro (register) sa wika ng kanilang mambabasa o target na mambabasa o tagatanggp ng mensahe, maliban na lamang kung ang layunin sa pagsasalin ay maipakita pa rin ang kultura ng SL kaya mas pinananatili ang orihinal na anyo.

Ngunit sa kabuuan, ang baryasyon sa pagsasalin ay dulot ng pagpapasiya ng tagasalin sa gamit ng wika. Kaya mahalagang maláy ang tagasalin sa mga salik na natalakay upang masabing tagumpay o bigo ang produktong pagsasalin sa kung anumang layuning itinakda sa pagsasagawa ng pagsasalin.

MGA TALA

- 1 Marami sa mga aklat sa pagsasalin na tumatalakay sa siyentipiko at teknikal na pagsasalin ay mas nakatuon sa gawaing pang-agham at teknolohiya (Byrne 2014; Olohan 2016). Sa praktika, ang konteksto ng paggamit ng “teknikal” sa pagsasalin ay para tukuyin ang isang salita o tekstong may partikularidad ang gamit sa isang espesipikong larang, gaya sa Human Resource Development (HRD) na binanggit na halimbawa.
- 2 Ang gamit ng “Simulaang Lengguwahe (SL)” at “Tunguhing Lengguwahe (TL)” ay ginamit sa halip na Simulaang Wika at Tunguhing Wika upang mapanatili ang akronim na SL (Source Language) at TL (Target Language) na ginagamit sa mga babasahin ukol sa pagsasalin. Tingnan din ang *Patnubay sa Pagsasalin* (2003).
- 3 Ang salin na ito ay inilimbag sa pamamagitan ni Ignacio F. Luna at inilathala para sa ika-50 anibersaryo ng pagkamatay ni Rizal. Bukod sa kaniyang salin sa Tagalog ng buong artikulo ni Rizal ay may isinalaysay rin siyang bersiyon ng kuwentong ito na mula sa Sundanes at Selebes na malapit din sa Filipinas. Ngunit ayon sa kaniya, ang kay Rizal pa rin ang pinakapopular sa lahat.
- 4 Ang kopya nito ay nag-iisang kopyang seroks na nakuha sa koleksiyon ng Filipiniana Section ng UP Main Library.
- 5 Ipinagtaka ang pagkakaroon ng iisang pamamaraan ng pagsasalin ng tatlong bersiyon gayong nakapangalan ito kay Danilo Consumido (1980 at 2006) at Virgilio S. Almario (2012). Kaya sa isang panayam na isinagawa kay Ginoong Almario noong 20018, isa sa mga ginamit niyang sagisag-panulat ang pangalang Danilo Consumido sa mga isinusulat niyang kuwentong pambata kaya nangangahulugang iisang tao lamang ang nagsalin ng parehong bersiyon.
- 6 Ginamit ang Filipino at hindi Tagalog dahil ang aklat na ito ay inilimbag noong 2002 na ang wikang Filipino na ang wikang pambansa. Ang bersiyon ng CCC, sa panahong una itong inilathala noong 1978 ay Pilipino ang wikang pambansa (pambansang wikang batay sa Tagalog) samantalang ang mga bersiyong 2006 at 2012 ay Filipino na ang tawag sa wikang pambansa. Bagaman walang pagbabago, maaaring isa sa pagluluwag sa wika ay ang pagkawala na ng mga tuldik.

MGA SANGGUNIAN

Almario, Virgilio at Antonio, Teo et.al. (1996). *Patnubay sa Pagsasalin*. Maynila: NCCA)

Almario, Virgilio. (2012). *Si Pagong at si Matsing*. Quezon City: Adarna House, Inc.

_____. (2010). *Panitakang Pambata sa Filipinas*. Manila: Anvil Publishing, Inc.

_____. (2010). *UP Diksiyonaryong Filipino*. Manila: Sentro ng Wikang Filipino and Anvil Publishing, Inc.

- Baker, Mona. (2011). *In Other Words*. New York: Routledge.
- Byrne, Jody. (2014). *Scientific and Technical Translation Explained*. USA: Routledge.
- Consumido, Danilo. (1980). *Si Pagong at si Matsing: Tuso Man ang Matsing, Naloloko Rin*. Quezon City: Adarna House, Inc.
- Christensen, Jan Top. Ed. (2018). *Hans Christian Andersen and José Rizal: From Denmark to the Philippines*. Manila: Anvil Publishing, Inc.
- Cruse, D.A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fadul, Jose A. (2012). *Rizal's Conchology*. (Mollusc shells collected by Jose Rizal during his years of exile in Dapitan). USA: Lulu International Press Center.
- Fansler, Dean S. (1921). *Filipino Popular Tales*. USA: The American Folklore Society.
- Halliday, Michael A. K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
- KWF Manual sa Masinop na Pagsulat*. (2015). Maynila: KWF.
- Larson, Mildred I. (1984). *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*. New York: University Press of America, Inc.
- Munday, Jeremy. (2012). *Introducing Translation Studies*. Routledge: New York.
- Nida, Eugene A. (1964). *Toward a Science of Translating*. Laiden: E.J. Brill.
- Newmark, Peter. (1982). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Ocampo, Ambeth. (2003). "Foreword" in *The Monkey and the Turtle: A Philippine Folktale by José Rizal*. Rendered in Full-color by Auri Asuncion Yambao and Grace Asuncion. Manila: Tahanan Books for Young Readers.
- Olohan, Maeve. (2016). *Scientific and Technical Translation*. USA: Routledge.
- Palumbo, Giuseppe. (2009). *Key Terms in Translation Studies*. Continuum.
- Craig, Austin (1912). Jose Rizal's *The Monkey and the Tortoise*.
- Salazar, Dionisio S. (2002). *Mga Alamat at Kuwentong Bayan*. Metro Manila: National Book Store.
- Sebastian, Federico. (1943). *Dalawáng Pábuláng Silanganín*, salin sa Filipino ng "Two Eastern Fables" ni José Rizal. Manila: Banaag Press.
- Salanga, Alfredo Navarro. (1984). *Rizaliana for Children: Illustrations and Folk Tales by Rizal*. Published for the Philippine Board on Books for Young People (PBBY). Manila: Children's Communication Center.
- Santos, Josefina L. (1960). *Ang Unggoy at ang Pagóng*, inihanda para sa Kagawaran ng Pagtuturo. Manila: Bureau of Printing.
- Savory, T.H. (1968). *The Art of Translation*. London: J. Case.
- Zafra, Galileo. Ed. (2008). *Gabay sa Ispeling*. Quezon City: SWF.

Si **EILENE ANTOINETTE NARVAEZ** ay kasalukuyang Assistant Professor sa Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas, Kolehiyo ng Arte at Literatura, Unibersidad ng Pilipinas Diliman. Tinatapos niya ang kaniyang digring PhD Filipino (Pagsasalin) sa pareho ring institusyon.